

A. Pojem uměleckého díla, architektura v systémech estetiky:

1) Podstata a smysl definice - esence a metoda nutných a postačujících podmínek:

- **definice**
  - podstata: jednoznačné vyjádření skutečnosti, slovní zavedení a objasnění obsahu, významu pojmu nebo výrazu
  - smysl: upřesnění v komunikaci, dosažení jednoznačnosti, v dialogu odkaz že dva lidé myslí stejnou věc
- **esence**
  - základní informace, tvořící definici
  - podstata, základ; koncentrovaný výtažek; jsočnost
- **nutná podmínka:**
  - větu A označíme jako nutnou podmínku věty B, je-li věta A pravdivá vždy, když je pravdivá věta B. Můžeme zapsat pomocí implikace $A \leftarrow B$
- **postačující podmínka:**
  - větu A označíme jako postačující podmínku věty B, pokud je věta B pravdivá vždy, je-li pravdivá věta A. Můžeme zapsat pomocí implikace $A \rightarrow B$
- **nutná a postačující podmínka:**
  - věta A je nutnou a postačující podmínkou věty B, jsou-li věty A a B současně obě pravdivé nebo obě nepravdivé. Podmínka je nutná a postačující tehdy, je-li současně nutná i postačující. Tuto podmínku obvykle vyjadřujeme slovy, že A platí tehdy a pouze tehdy, pokud platí B. Zapisujeme $A \leftrightarrow B$

2) Techné a ars - parametry nejstarší koncepce umění:

- **techné** - odvozeno z řečtiny, znamená umění či řemeslo, znalost řemesla
  - když se seskupily dovednosti do vyšších kategorií, ocitly se mezi vznešenými (artes liberales)
    - artes liberales: poezie, hudba, tanec, matematika, geometrie, astronomie, gramatika
    - artes vulgares: malířství a sochařství + manuální řemesla, herectví
      - Plato: umění = řemeslo, mimesis = napodobenina (malířství není techné), umění není cíl samo o sobě, básnictví podle něj není umění, není založeno na rozumu
      - Aristoteles: mimesis je vlastní každému člověku od dětství (malířství je techné), umění samo o sobě je cíl, chápe básnictví a malířství jako inovativní a kreativní činnost, digesis = převyprávění
- **ars** - z latinu, znamená umění, dovednost

3) Středověká reflexe umění (Ars: svobodná a mechanická umění):

- podřízeno víře, vychází z víry
- koncentruje se tam, kde jsou peníze - církev
- církevní náměty
- **mechanická umění** (artes vulgares) = lékařství, obchodnictví, zemědělství, zbrojířství, tkalcovství, mořeplavba, zábava
- **svobodná umění** (artes liberales) = gramatika, rétorika, logika, aritmetika, geometrie, astronomie, hudba
- 7 svobodných a 7 mechanických umění, symbolika, protiváha, ve skutečnosti jich bylo mnohem víc

4) Podstata renesanční transformace pojmu umění:

- **umění** je lidská kulturní činnost, jejímž výsledkem je artefakt a základním kritériem je jeho estetický účinek
- moderní pojem umění, dosud bylo chápáno jako objektivní - tzn. budeme-li se držet pravidel, dojdeme ke kráse, umění je ale víc, než jen respektování řádu
- **vyloučení řemesla, vědy** (ze svobodných um. zůstává pouze hudba)
- **připojení poezie** (už Aristoteles)

5) Koncepce sedmi krásných umění (Batteux):

- pojem už v 16. století, ale není použit pro vizuální umění
- Charles Batteux: krása je umění, převedená na společný princip,
- **moderní pojetí** = *umění se odlišuje tím, že napodobuje a vytváří krásu*
- ne všechna napodobují, některá jsou abstraktní, umění nemusí být krásné
- mimesis = znázornění lidských emocí, odkaz na Platona a Aristotela
- 7 krásných umění = **boas artes**
  - malířství, sochařství, hudba, poezie, tanec, architektura, rétorika

6) Místo architektury v systémech umění:

- jako ars, techné chápána nepřetržitě
- ve středověku = mechanické umění, špinavé řemeslo
- renesance - spojení architektury, malířství a sochařství
- 19.st. industriální architektura
- dnes jako kulturní památka

7) Formalismus:

- jednostranné, přísné dbání forem bez náležitého zřetele ku spojení s myšlenkovým obsahem
- uplívání na formální stránce věci bez ohledu na obsah či dopad
- forma nese význam
- není důležité CO je zobrazeno ale JAK
- **ruský formalismus** - definice umění na základě formy
- extenzivní x intenzivní pojem
- zapomenout na obsah díla, vnímat jen formu

8) Expresivismus:

- názor, že podstatou umění je vyjádření a vyvolání emoce
- **běžný:** a) citová zkušenost, emoce b) vyjádření vlastních citů c) divák vnímá pocity umělce d) dílo vyjadřuje city umělce a vyvolává je v divákovi)
- = emoce umělec pocítil před vytvořením díla a vyjádřil je
- **kritický:** na počátku je pouze psychické vzrušení, které je postupně identifikováno, dochází k sebepoznávání
- = citění a tvoření se navzájem propojují
- extenzivní x intenzivní pojem
- L.N. Tolstoj: „Co je umění?“

9) Analytická estetika (antiesencialismus a Wittgenstein):

- souhrn estetických úvah navazujících od 50. let 20. století na Wittgensteina zaměřených na **pravidla**, podle kterých se lze věcně a intersubjektivně zřetelně vyjadřovat o umění a kráse
- formalismus i expresivismus jako výklad umění selhaly, snaha najít novou definici
- postavena na jazyku, některé filosofické problémy vznikají špatným použitím jazyka
- odvíjí se od analytické filosofie
- umění má otevřenou strukturu, **nelze ho definovat = antiesencialismus:** nelze vytvořit obecný pojem, definici, mění se, umění není stálé
- **Wittgenstein:** esencialistické definice jsou neurčité a zavádějící $AB \rightarrow BC \rightarrow CD$: AB a CD nemají už žádnou podobnost
- nutných podmínek je mnoho, nedefinují jev přesně samy o sobě, jejich soubor ano
- význam slov je relativní, podstatná je skutečná realita, slovní reprodukce může být zavádějící
- nesprávné použití jazyka, na jehož základě vznikla obecná měřítko (krása), která nemá reálnou oporu
- vytváří se uzavřené pojmy (dané definicí, nutné podmínky), které nepřipouští další rozvoj (např. malířství, vznikne nová technika, ale není vymezena definicí, není to malířství)
- **antiesencialismus = proti uzavřeným definicím, proti obecným pojmům, které nemají reálný základ**
- **není možné definovat umění**

10) Doktrína rodových podobností a její kritika:

- vychází z Wittgensteina, prostředek analytické estetiky
- množství netranzitivních podobností $AB \rightarrow BC \rightarrow CD$: AB a CD nemají už žádnou podobnost
- např. hry: existuje mnoho podobností, ale ne společný rys
- esence = uzavřené objekty definované podmínkami $\rightarrow$ antiesencialismus = podobnost
- vědět co je umění, neznamená chápat nějakou podstatu, nýbrž **schopnost rozpoznat tyto věci na základě zmíněných podobností**

11) Askriptivní definice uměleckého díla (artworld) - Danto a Mandelbaum:

- Mandelbaum: možná by bylo možné definovat umění obecně, ovšem tak, že by se hledala podobnost mezi vlastnostmi které nejsou přímo viditelné, ne které jsou
- nejde o to co je vidět, ale o společné vlastnosti
- umění se stalo vlastní filosofií
- pojem artworld
  - ve středu je prázdné, lze dosadit cokoli, není zde definice, je to otevřené
  - kurátor: neříká nic o estetice
  - galerie
  - art world

12) Institucionální definice - Diffey, Dickie:

- Dickie vytváří **definici umění**
- umělecké dílo je
  - 1) artefaktem
  - 2) jemuž je udělen status kandidáta takového hodnocení
- může být hodnoceno i jako špatné umění
- zástupcem umění je umělec, musí být uznán veřejností

B. Estetická kvalita, hodnota a recepce:

1) Ontologie estetické kvality - třetostní kvalita:

- ontologie = je filosofická disciplína, která se zabývá jsovcem, bytím jako takovým a základními pojmy, nejobecnějšími otázkami
- není objektivní ani subjektivní
- dříve krása = dobro
- *viditelná* (symetrie,...)
- *slyšitelná* (harmonie)
- **primární kvalita** = fyzikální vlastnosti (tvar,...)
- **sekundární kvalita** = smyslové vlastnosti (chuť, vůně,...)
- **terciární kvalita** = vycházející z předchozích dvou

2) Estetický objekt a dílo „věc“ - definice:

- heteronomní jsovcno (potřebuje vnímatele, samo o sobě neexistuje (autonomní jsovcno))
- je subjektivní, každý ho vnímá jinak, artefakt - je závislý na vnímání
- existuje celá třída artefaktů, které jsou vytvořeny k tomu, aby se staly estetickými objekty, a to jsou umělecká díla
- oproti reálnému objektu je estetický objekt nereálný
- reálný předmět = hmotný, ontologicky autonomní (nepotřebuje ke své existenci nic, než sebe)
- **estetický předmět = heteronomní**, což znamená, že potřebuje divácké vědomí, neexistuje reálně, ale pouze ve vědomí diváka
- na základě pozorování reálného objektu zaměřuje na objekt estetický
- mezi reálným a estetickým objektem je rozdíl, ale i vztah
- jakýkoli předmět, jakmile se na něj někdo dívá s estetickým postojem, pak jej esteticky posuzuje, v té chvíli se obraz stává estetickým objektem

3) Klasická teorie krásy:

PROTÁGORÁS 481 - 411 př. n. l.

- „mírou všech věcí je člověk, jsovcích, že jsou, nejsoucích že nejsou“
- estetika: zpochybněno pojetí krásy jako hodnoty, která je nezávislá na našem soudu; je-li mírou člověk, pak tento soud nemůže platit, „jak se co každému jeví, takové to jest“, krása je relativní
- záleží na tom, co člověk považuje za krásné, tedy neexistuje měřítko - první zásadně formulovaný estetický relativismus
- umění: pro sofisty - umění je soubor pravidel, forma a zručnost

SOKRATÉS 470 - 399 př. n. l.

- „vím, že nic nevím“ a v tom je moudřejší; Sokrates - učitel nevědění
- 4 základní složky řeckých ctností: sebekázeň, zbožnost, statečnost, spravedlnost
- krásno = dobro, krásné je obtížné

PLATÓN 427 - 347 př. n. l.

- začátky nauky o bytí - ontologie
- pojem umění - neztotožňuje umění s krásou, krása je jinde
- umění přišlo na svět jako dovednost a vynalézavost, matematický postup, měření; umění se stává vědecky řízenou činností
- umění je napodobování, Platon toto napodobování kritizuje
- umělci - zvláště výtvarní jsou pro něj ti, kteří pouze reprodukují konkrétní věci tohoto světa
- opravdový umělec = spravedlivý zákonodárce, vládce-filosof
  - TOKALOS - krása, krásno
  - KALOS - vrcholná dokonalost - krásný + dobrý + ušlechtilý
  - TECHNÉ - umění
  - MIMESIS - napodobování
- nejvyšší idea = dobro-pravda-krása - triumvirát
  - 1) krásné tělo milované dívky = vzor světské lásky
  - 2) krása duše
  - 3) krása mravů a zákonů
  - 4) krása poznatků a věd
  - 5) krásno absolutní - mimo bytí a poznání

ARISTOTELES 348 - 322 př. n. l.

- proti Platonovi ne vnitřně, ale metodologicky
- logika - základní metoda, řetěz úsudků = důkaz - deduktivní metoda - postupuje se od obecného k jednotlivému
- Aristoteles je zakladatel teorie umění - zabývá se jednotlivými formami umění (formami realizace ideálu krásy)
- umění = napodobování + láska ke tvoření; napodobování je samotnou podstatou umění
- obraz a zobrazovaný předmět se nemusí plně shodovat, neboť má svůj vlastní vnitřní svět
- katarze - terapeutická léčba - schopnost přijmout tíhu osudu vlastního osudu; očištění od vášní duše - tragedie léčí od škodlivých pocitů; pomáhá nelézt rovnováhu
- je harmonie - jednota v mnohosti, řád, zlatá střední cesta

4) Definice vznešena:

- **to, co uvádí v úžas**, v extázi, zejména v umění
- vyjevuje se tam, kde je patrný nepoměr mezi skutečností a možnostmi člověka
- není nepříjemným pocitem – je s ním spojený určitý druh libosti
- **něco co nás ohromuje, převyšuje, je to neuchopitelné**
- zatímco krásu způsobuje souladná hra našeho nazírání, vznešenost vzbuzují zásadně přírodní předměty svým chaosem a nesouladem

Kant:

- **matematické vznešeno**: přírodní předměty, které vyvolávají myšlenkovou ideu nekonečnosti přírody, ztrácí se konkrétno, vzniká jakási „prázdná abstrakce“
- **dynamické vznešeno**: vzniká při pohledu na přírodní předměty, které ukazují přírodu jako všemocnou a nás vzhledem k ní jako bezmocné a zanedbatelné
- skládá se:
  - z **nelibosti** vzniklé z nepřiměřenosti rozumového pojmu a naší malé a bezmocné představivosti
  - z **libosti** vzniklé z překročení obrazotvornosti ve prospěch dominance rozumu

5) Podstata subjektivního obratu ve filosofii krásy:

- 18. st.
- krása je **heteronomní** - nemůže existovat bez vnímajícího subjektu
- krása není chápána jako objektivní, ale skrz subjektivní prožitky
- kategorie vznešena
- problém estetické kvality krásy, umění je zdrojem estetické hodnoty

6) Koncepce mimesis:

- znamená napodobení nebo znázornění, protiklad katarze (vnitřní očista člověka, která následuje po dramatickém zážitku ohrožení nebo zla)
- Platon
  - rozlišuje básnickou řeč na mimesis a diegésis
  - vykazuje básnictví: napodobuje napodobeniny idejí
  - umění pravá a napodobující
- Artistoteles
  - opak Platona
  - lidské bytosti jsou mimetické a cítí potřebu vytvářet umění, které odráží aktuální realitu
  - napodobení je přirozená vlastnost člověka

7) Zcizující efekt:

- je prostředek divadelního, filmového (řídčeji jiného uměleckého) vyjadřování, jehož účelem je upozornit diváka na to, že hra je pouze předváděním skutečnosti a nikoli skutečností samou
- smyslem toho je zabránit, aby divák pouze dílo pasivně pozoroval, a zapříčinit, aby o něm také uvažoval a pokoušel se ho spojit se skutečnou situací
- poprvé se objevuje v divadelní tvorbě během 30. let 20. století

8) Ozvláštnění:

- označení uměleckého postupu, který **nechává obecně známou věc vyjevit se v jiné**, poněkud pozměněné podobě, z neobvyklého úhlu pohledu či s nějakou neobvyklou a málo očekávanou změnou
- zintenzivní vnímání, zvýší přitažlivost a celkový umělecký dojem z díla
- u věcí dávno známých a mnohokrát pojednaných
- např. mimetické jevy, nechávající živý organismus jevit se jako tvor zcela jiný, či jako odumřelá či anorganická součást

9) Umění jako literárnost:

- specifická vlastnost narativního textu, která přetváří jazykový projev v umělecké dílo
- první pokusy o definici literárnosti se zaměřily na poezii a na rozdíl mezi básnickým a běžným jazykem a zvláště na zvukovou stránku básnického jazyka
- zatímco v běžném jazyce nemají hlásky nezávislou hodnotu v básnickém jazyce vstupují do našeho prožívání a vědomí jako samostatné jevy s estetickou hodnotou
- zdůrazňuje svou vlastní stavbu spíše než obsah sdělení, poezie je promluva orientovaná na způsob vyjádření
- teorie verše a vztah rytmu k syntaxi a intonaci a dále též k slovní zásobě

10) Koncepce netransparentního znaku:

- nejednoznačně přiřaditelný význam, což má působit na mysl k tvoření významu, vede to k interpretaci
- místo toho aby se něco řeklo jasně tak se to řekne dvojsmyslně, tím to vybízí k úvaze a vlastní interpretaci
- hledání významů a pokládání si otázek po smyslu, je zároveň tím, o čem soudobá estetika hovoří jako o distanci, přeskoku a tvorbě estetického objektu
- je heteronomní a strhává pozornost na sebe

11) Struktura a agregát:

- **struktura:**
  - označuje **způsob složení**, vnitřního uspořádání nějakého objektu, zejména pokud vykazuje nějaké pravidelnosti a zákonitosti
  - souhrn vztahů mezi prvky nějakého seskupení
  - účelné uspořádání prvků, částí nebo složek nějakého celku podle jednotčícího principu či plánu
  - prvek ve struktuře je víc než v izolaci
  - fonémy → samy o sobě nic neznamenají, mají smysl pouze ve struktuře, v kontextu
  - vypadnutím či vložením prvku se změní celá struktura
- **agregát:**
  - skupina podobných druhů
  - opakem struktury, prvky spolu nesouvisí, vyjmutím části se nic nemění

12) Estetická recepcce - popis její podstaty jako procesu:

- proces vnímání díla, (od prvního spatření do utvoření názoru)
- v procesu estetické recepcce je vnímatelný dvakrát dočasně vytržený z časového plynutí, poprvé na počátku tvorby estetického objektu (nástup estetické distance) a v závěru tvorby (vytvoření estetické hodnoty)
- cílem je vybudovat hodnotový celek s konečnou estetickou hodnotou

13) Nezainteresovanost a estetická distance:

- čistý estetický postoj je primárně na divákovi, estetická distance vzniká mezi subjekty dvěma
- vzdálenost fiktivních světů od světa reálného
- Dickie: považuje "psychickou distanci" za nejsilnější verzi estetického postoje, přičemž za verzi slabší považuje "nezainteresovanost"
- zvláštní druh jednání, specifický stav mysli, který je opět nutnou podmínkou recepcce uměleckého díla či estetického objektu
- přesun pozornosti na jiné aspekty
- nezainteresovanost = nezájem
- distance = nehodnotí estetické kvality

14) Estetická nelibost a indiference:

- záporný vztah k dílu
- kategorie ošklivosti a šeredna
- indiference = lhostejnost, vzájemné neovlivňování

C. Problém šeredna, ošklivosti a kýče:

1) Problém ošklivosti jako (záporné?) estetické kvality:

- Dějiny ošklivosti, Umberto Eco
- ošklivost je víc než jen opak krásy
- může mít vlastně estetické kvality?
- může být krásná forma, ale škaredý obsah a naopak → estetická kvalita zde být může

2) Ošklivost a estetika (formosus a deformis) a šerednosti jako přirozený poddistancovaný odpor:

- formosus =
- deformis = beztvář; znetvořený

3) Kýč a jeho definice:

- díla, která jsou příliš okázalá, rušivá, triviální nebo „laciná“, laciné napodobeniny a nekvalitní ztvárnění určitých témat
- kýč postrádá jakoukoliv uměleckou hodnotu
- určení kýče je subjektivní
- podbízivý výtvar bez umělecké kvality, náhražka skutečného díla
- má silný emocionální náboj, okamžitá srozumitelnost
- nerozšíří obzory a neobohatí naši zkušenost o nové aspekty reality

4) Historické a kulturně ekonomické podmínky kýče:

- existoval od vzniku umění(?), původně se vztahovalo jen k malířství, pak se rozšířilo do jiných oborů: literatura, film, malířství, hudba, architektura (napodobeniny Taj Mahal),...
- není v autentické lidové architektuře
- souvisí se vznikem filosofické reflexe umění, vznik s průmyslovou revolucí, s romantismem?
- vznikl z pojmu sketch → ale může být technicky dokonalý, z něm. kitschen = shrabovat smetí, rychle a lacino prodat
- souvisí s industriální společností, chybí jí znalost, vzniká pojem nuda - masový produkt, jako zdroj kýče
- zjednodušení prezentace lidem
- kýč má nespornou masovou přitažlivost, přes tuto přitažlivost je považován za defektní

5) Kýč a špatné umění:

- kýč není synonymem špatného umění
- ne všechno špatné umění musí být kýčem
- špatné umění: - nezvládnutá práce, něco co se nepovedlo
- **MOBA** - The Muzeum of Bad Art

6) Kýč a vysoká kultura:

- intelektuální hra s kýčem
- postmoderní doba smazala hranice mezi kýčem a uměním (Kundera)
- transformace kýče může vytvořit umění, nadsázka, hra
- parazitující, využívá kvalitní umění → ničí ho

7) Pojem banalizace a stylematu v teorii kýče (Eco):

- kýč neposouvá umění dál, nevytváří nic nového, není kreativní
- použití osvědčených vzorů, vydává je za své
- boldinismus = synonymum kýče, maloval portréty známých osobností
- Eco: hledá příčiny, nejen důsledky, životní postoj

8) Kýč jako problém recepce

- kde je hranice kýče a umění
- postmoderní doba potřela tuto hranici
- jsme schopni rozlišit kýč od umění?

9) Definice kýče podle Tomáše Kulky:

- kýč zobrazuje témata, která jsou všeobecně považována za krásná, nebo která mají silný emocionální náboj
- téma zobrazované kýčem musí být okamžitě identifikovatelné (dětské schéma)
- kýč substantivně neobohacuje asociace spojené se zobrazovaným tématem

10) Kýč - zobrazení, příroda:

- příroda sama o sobě kýč nevytváří
- vytváří fascinující obrazy → ty jsou předmětem kýče
- příroda se může stát kýčem prostřednictvím obrazu, interpretace
- inspirace pro kýč

11) Rozličné formy a podoby kýče:

- forma: podbízející se
- typický kýč: témata, která jsou všeobecně považována za krásná
- negativní kýč: ovlivňuje negativně vkus (dítěte,...), vytváří postoje
- kvalitní kýč: fenomén camp, karneval v RIU
- parazitující kýč: využívá kvalitního umění
- nevinný kýč: osobní, soukromý, neškodí, nešíří se, neovlivňuje
- prodávaný kýč: opak nevinného, podbízí se za cílem zisku, ničí vkus, kulturu
- politický kýč: sorea, prezentace nacismu,...

12) Kýč jako zlo etické či estetické?

- obojí: ovlivňuje morální hodnoty i estetické kvality
- etické: ovlivňuje hodnoty a principy, svobodné rozhodnutí, společné a obecné základy
- estetické: využití vysoké kultury → znetvoření

13) Kýč, banalita a ošklivost v architektuře:

- mluvící architektura - napodobující konkrétní věci (opera v Sydney)
- Eco: architektura může vykrádat styly, napodobovat původní slohy (podnikatelské baroko, kopie Taj Mahal,..)
- na rozdíl od umění působí na celé okolí, ovlivňuje bezprostředně, nelze se tomu vyhnout, umění nesledujeme, když nechceme

Estetika - je filosofická disciplína zabývající se krásnem, jeho působením na člověka, lidským vnímáním pocitů a vjemů z uměleckých i přírodních výtvorů

- 3 části: příroda, umění, člověk

Fenomenologie - přesné zkoumání jevů, jak se věci „samy“ člověku ukazují